

Handledning

Språkutveckling 0-3 år

Information om typisk tal- och språkutveckling hos barn mellan 0-3 år och vad man som förälder kan göra för att stimulera sitt barns tal- och språkutveckling.

Ett föräldragrupsmaterial utvecklat för barnhälsovården i Västra Götalandsregionen
av logopederna Eva Sandberg och AnnaKarin Larsson,
Central barnhälsovård Göteborg och Södra Bohuslän 2011. Reviderad 141120 och 210118.

Föräldragrupsmaterial vid samtal om tal och språkutveckling 0-3 år

Information till BHV-sjuksköterskan

Vi rekommenderar att man på BVC pratar om typisk språkutveckling med föräldrar till barn som är ca 6-9 månader gamla.

Lämpligt antal är ca 10 föräldrar med barn. Det är bra om man kan ha tillgång till en lokal där barnen kan leka på golvet. Tidsåtgång ca 45 minuter till 1-1½ timma. Bjud gärna in er lokala barnlogoped och/eller barnbibliotekarie till träffen. Du som BHV-sjuksköterska kan även föreslå att barnbibliotekarien bjuder in föräldragruppen till biblioteket för att ge råd om lämpliga böcker.

Om ni har möjlighet, kan delar av filmen Hitta språket visas. Hitta språket finns på flera språk. Den kan streamas eller laddas ner härifrån:

<https://www.kodknackarna.se/hitta-sprakket>

Den finns också möjlighet att få ett exemplar på DVD från Central barnhälsovård.

Om ni har frågor eller funderingar kontakta oss gärna!

Eva Sandberg och AnnaKarin Larsson

Göteborg 2021-01-18

Föräldragrupsmaterial

- 1.Handledning
2. Powerpointpresentation

Handledning till bildmaterialet

Bild 1 Introduktion

Det lilla barnet är från start anpassat till kommunikation och samspel. Det känner tidigt igen talljud och imiterar/reagerar framförallt på ansiktsrörelser. Barn med normala förutsättningar lär sig att tala oavsett vilken kultur de växer upp i.

- Den vuxne anpassar sitt sätt att tala. Detta innebär att den vuxne talar i ett högre tonläge (med ljusare röst), betonar och repeterat viktiga ord flera gånger och ofta använder barnanpassade ord.
- Barn med flera språk i hemmet följer den typiska utvecklingen men kan ha ett något mindre ordförråd under senare delen av perioden. Om barnet har flera språk är det bra att du som förälder talar det språk som du behärskar bäst!

Tal- och språkutveckling undersöks vid många tillfällen på BVC under barnens första år.

- 4 veckor Fixerar och följer med blicken
- 6-8 veckor Svarsleende och svars ljud
- 6 månader Jollrar nyanserat
- 10 månader Förstår enstaka ord. Uppskattar tittut-lek.
- 18 månader Talar 8-10 ord. Förstår fler än 10 ord. Pekar ut kroppsdelar. Hämtar föremål på uppmaning.

Vid 2½ års ålder sker en mer formell bedömning av barnets språk-, kommunikation- och talutveckling. I hela Västra Götalandsregionen sker även en bedömning av språkutvecklingen vid 4 år.

Generellt kan man säga att barnens impressiva språk (ord- och meningsförståelse) alltid ligger steget för barnets expressiva språk (det vi kan höra ord, meningar och ljud). När det lilla barnet kan säga 10 ord, förstår det ca 100 ord. Ord- och meningsförståelsen är alltid viktig att undersöka och detta sker vid varje hälsobesök. Föräldrars oro kring barnets språk, kommunikation och tal är alltid viktigt att ta på allvar.

Bild 2 Språkutveckling 0-6 månader

Under det första halvåret i ditt barns liv utvecklas kommunikation från gråt till att ditt barn kan uttrycka längre jollersekvenser. Skrik kan förmedla hunger, törst, längtan efter närhet mm.

Vid ca 2 månaders ålder (6-8 veckor) utvecklas det så kallade kontaktleendet/svarsleendet och även svars ljud från din baby. Därefter utvecklas joller.

Jollerutvecklingen är mycket viktig och ett förstadium till den fortsatta språk- och kommunikationsutvecklingen. Den säger oss också mycket om barnets förmåga att uppfatta och känna igen ljud och intryck. I allra första början jollrar barnet med sk trivsalljud, som enbart består av vokalljud t ex aaa, äää.

Vid ca 3 månaders ålder börjar barnet kunna samtala med sitt joller, sk jollerdiallog där barnet svarar med joller på föräldrarnas "prat".

Enstavigt joller debuterar oftast vid ca 5-6 månaders ålder och innebär att jollret består av en konsonant och en vokal, t ex baaaaa, tiiiiii, däääääää.

Små barn visar tidigt glädje i att kommunicera med föräldrar och visar det med hela kroppen, t ex viftar med armar/ben.

Var observant på barn som inte;

- Barn som inte besvarar leende vid 6-8 veckors ålder.
- Barn som inte reagerar på ljud.
- Barn som är helt tysta.
- Barn som inte jollrar eller utvecklar sitt joller under perioden.
- Barn som vid 6 månaders ålder inte söker blickkontakt.

Bild 3 Språkutveckling 6-12 månader

Vid ca 6 månaders ålder börjar barnet ofta jollra mer nyanserat med upprepade stavelser, det vill säga det kombinerar två ljud (konsonant + vokal) till stavelsekedjor, t ex bababa, dadada.

En del barn låter mycket och andra barn låter mindre. Variationen mellan barn är alltså mycket stor under det första året.

Vid 8-10 månaders ålder börjar barnet visa med gester vad de vill, t ex sträcker upp sina armar för att bli upplyfta, pekar för att visa någonting. Nu börjar barnen även förstå enstaka ord och så småningom börjar de använda egna ord.

Barnet reagerar på sitt namn och förstår uttryck som "Nej", "Kom hit". Därefter utvecklas förståelse av längre uttryck och fraser som t ex "Ge den till mamma".

Vid 10 månaders ålder utvecklas kommunikativa lekar som t ex "tittut"- och "kasta på golvet"-lek.

Någon gång i slutet av perioden utvecklas samspelet ytterligare med förälder, och nu kan du och ditt barn gemensamt rikta uppmärksamhet mot föremål eller personer i omgivningen.

Vid ett års ålder har barnen utvecklat förmågan att använda gester och kroppsspråk. De kan peka på intressanta föremål och dela upplevelsen med mamma /pappa. De kan även följa den vuxnes pekningar. Yttranden som många barn förstår är t ex inte röra, hejdå, ge den till mamma. Vanliga ord som dyker upp under perioden är boll, bil, bada, nej, hej.

Barnet säger sitt första ord någon gång mellan 8-16 månaders ålder. De första orden handlar oftast om personer (mamma, pappa), lekar, rutiner, ljud och djurläten. Ett ord kan betyda många saker, t ex sko kan betyda "jag vill gå ut" och "var är min sko?" .

Barnen uppskattar och visar intresse för kommunikation och samspel på olika sätt under sitt första år;

- Svarsleende
- Kroppsrörelser
- Joller
- Ögonkontakt/Blickkontakt
- Gester och pekningar

Var observant på barn som inte;

- Barn som vid 6-9 månaders ålder saknar svarsjud eller har sparsamt och entonigt joller.
- Barn som slutar att jollra.
- Barn som vid 6-9 månader inte visar glädje i möte med föräldrar eller andra.
- Barn i 10 månaders ålder som inte tycks förstå enstaka ord eller visa intresse för kommunikation.
- Barn som vid 10-12 månaders ålder inte använder gester t ex pekar på det som de vill ha/få/visa.
- Barn som vid 12 månaders ålder inte reagerar på sitt namn.

Bild 4 Språkstimulans vid 0-1 år

För att stimulera ditt barns tal- och språkutveckling är det bra att du berättar och sätter ord på vad du gör i vardagssituationer t ex nu tvättar vi ansiktet, nu ska vi ta på tröjan etc.

Var inte rädd för att upprepa dig!

Använd gärna ditt kroppsspråk mer än vanligt, t ex vinka när du kommer och när du går, peka och visa föremål. Då lär sig barnet vad föremål heter och hur de används.

Barn i den här åldern uppskattar ge- och ta-lekar, t ex rulla boll till varandra, köra bil till varandra, gömma-lekar och rörelsesånger.

Börja titta i så kallade pekböcker med bilder på vardagsföremål, djur etc. Visa gärna lämpliga böcker t ex De små barnens bok, en antologi sammanställd av Siv Widerberg som de fått som gåva och /eller andra pekböcker.

Bild 5 Språkutveckling 1-2 år

Under denna period sker oftast en så kallad ordförrådsspurt, men variationen är fortfarande relativt stor mellan barn.

Från 12-14 månaders ålder förstår de flesta barn ett 20-tal olika ord.

När de närmar sig 2 års ålder har barnen oftast förståelse för mellan 200 till 2000 ord och kan säga 50-100.

När barnet kan använda ca 50 ord börjar det kunna kombinera ord till meningar.

I slutet av denna period kan de ofta använda vardagliga fraser, t ex "Tack så mycket" "Va é de?".

Barnen börjar nu hitta på lekar då han/hon börjar imitera och härma den vuxnes handlingar, t ex bädda för dockan, spela på instrument, leka jaga-lekar mm. Det är bra att visa barnen hur de kan använda olika lekföremål, t ex bygga torn av klossar, bädda en docksäng mm.

Var observant på:

- Barn som inte utvecklar några ord under perioden.
- Barn som inte visar intresse för kommunikation.
- Barn som inte reagerar på sitt namn.
- Barn som inte tycks förstå enkla frågor eller uppmaningar, t ex "hämta dockan!", "var är nallen?", "Var är magen? " "Ge mig hunden!".

Bild 6 Språkutveckling 2-3 år

Under denna period börjar barnen sätta ihop korta meningar "mamma bil", "pappa mössa" och i slutet av perioden sätter de ofta ihop tre ord till en mening, "hunden äter mat".

Barnet förstår lite längre meningar/instruktioner.

En 3-åring kan ha lite svårt att berätta ett händelseförlopp enligt modellen först-sedan-och sist. Barnet har ändå behov av att berätta och beskriva för sin närmaste omgivning, t ex vad det nyss har upplevt eller vill utföra.

De har behov av konkret information och hjälp av vuxna som kan förtydliga händelseförloppet, dvs att den vuxne får lägga till information och fylla i informationsluckorna t ex *var* barnet var, tidsaspekter, *vem* man träffade.

I 3 års åldern bör föräldrar och de som känner barnet väl förstå det mesta av barnets yttranden men utomstående behöver inte kunna tolka var barnet säger. Det är helt normalt att 3-åringen ofta saknar många språkljud när det pratar. Många språkljud (/r/, /sje/ och /tje) samt konsonantkombinationer utvecklas oftast långt senare än vid 3 års ålder.

Var observant på;

- Barn som inte kombinerar 2-ordsmeningar vid 2½ års ålder eller har börjat kombinera treordsmeningar vid 3 års ålder.
- Barn som har få ord (0-25 ord) vid 2 ½ års ålder eller färre än 50 ord vid 3 års ålder.
- Barn som inte förstår enkla uppmaningar (hämta nallen), frågor (var är lampan) eller instruktioner (lägg nallen på stolen).
- Barn som inte visar intresse för kommunikation i enkla samspels- och rollekar (t ex mata dockan, laga bilen, vara med och hjälpa mamma/pappa i vardagsbestyren t ex diska).

Bild 7 Språkstimulans 1-3 år

Prata med barnet om vad ni ser och upplever tillsammans:

- Nu stoppar vi armen i tröjan!
- Nu drar pappa upp dragkedjan!
- Stoppa foten i stöveln!
- Var är handen?
- Gröten är varm, mjölken är kall!
- Titta, kossan äter!

Använd riktiga ord när du talar med ditt barn t ex om du tidigare sagt vovve lägger du nu till det riktiga ordet hund. T ex titta en vovve, en hund. Hunden säger voff - voff.

Om barnet ska utveckla och befästa sitt ordförråd så är det bra att du som förälder fortfarande sätter ord på dina och barnets handlingar i vardagliga situationer. Hjälpt barnet att bli mer aktiv i samtalet och leken genom att berätta vad du gör. Detta stimulerar barnets förmåga till att kommunicera.

I leken bearbetar barnet ord, aktiviteter, händelser t ex att leka BVC-besök (mäta och väga), läkarbesök (sätta på plåster) etc. Lek med ditt barn och låt ditt barn vara med i vardagsaktiviteter samtidigt som du berättar och beskriver vad du gör. T ex laga mat, lek affär, lek i sandlådan, bondgårdslek etc.

Nu kan du börja läsa böcker med bilder och kortare texter men ta hänsyn till de olika barnens förmåga att sitta stilla och titta i böcker. Vissa barn uppskattar denna aktivitet och andra är mindre intresserade men titta i böcker den stund barnet visar intresse för aktiviteten. Du kan även hitta på egna sagor. Böcker och bilder utvecklar ditt barns ordförråd.

Biblioteken har oftast barnbibliotekarier som kan hjälpa till att ta fram lämpliga böcker.

Lämpliga böcker att visa för föräldrar; Bu och Bä, Max-böcker, Knacka på, Simon har en anka, Totte och Emma-böcker.

Råd till BHV-sjuksköterskan

Vad gör vi inom barnhälsovården när utvecklingen inte följer det typiska mönstret?

Det kommer säkert frågor om vad man ska göra när barnet inte följer den typiska utvecklingen. Då kan det vara bra att återigen berätta om BHV:s unika roll när det gäller att följa det individuella barnets utveckling och sätta in åtgärder vid behov.

Viktigt att veta är att utvecklingsvariationen är stor i tidiga åldrar men vid oro kan man boka ett extra besök hos dig som BHV-sjuksköterska och/eller tillsammans med BHV-läkaren. Vid besöket på BVC har du som sjuksköterska möjlighet att ge råd om hur förälder kan stimulera sitt barns utveckling som en första åtgärd. Därefter bör ny kontakt tas med familjen efter en period (1-2 månader) för att följa upp insatsen. Om utvecklingen inte har tagit fart, fundera över en eventuell vidareremittering. Föräldraoro kring barnets kommunikations- och språkförmåga är alltid ett remisskriterium till logoped.

Följ alltid lokala remisskriterier och rutiner! Om du är osäker på insatser, kontakta din lokala barnlogoped och/eller din mbhv-psykolog.

Se även Rikshandboken för information om:

Språk- och talutveckling: <https://www.rikshandboken-bhv.se/halsa-och-utveckling/kommunikativ-utveckling/barnets-kommunikations--sprak--och-talutveckling/>

Preventivt språkligt arbete: <https://www.rikshandboken-bhv.se/halsa-och-utveckling/kommunikativ-utveckling/preventivt-sprakligt-arbete/>

Språkundersökning och screening: <https://www.rikshandboken-bhv.se/metoder--riktlinjer/sprakundersokning-och-screening/>

<https://www.rikshandboken-bhv.se/metoder--riktlinjer/sprakundersokning-och-screening/sprakundersokning-av-flersprakiga-barn/>

För ytterligare information om barns språkutveckling för dig som BHV-sjuksköterska, se sid 58-78 i boken Barnhälsovård – att främja barns hälsa (Magnusson m fl 2009, Liber förlag).